

*Az orvostudomány
önkritikája*

AZ ORVOSTUDOMÁNY ÖNKRITIKÁJA

James Le Fanu

*Fordította:
Gyárfás Vera*

TYPOTEX

Budapest, 2008

Az eredeti mű címe: *The Rise and Fall of Modern Medicine*
Little, Brown and Company, London, 1999.

Copyright © 1999 by James Le Fanu
Hungarian translation
© Gyárfás Vera, Typotex Kiadó, 2008
Lektorálta és az utószót írta: Dr. Votisky Péter

ISBN 978 963 279 018 3

Témakör: *orvostudomány, gyógyszerészet*

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk.

Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*,
ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról,
és amelyet a *www.typotex.hu* címen érhet el.

Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is,
egy-egy könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat,
illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.
Észrevételeiket a *velemeney@typotex.hu* e-mail címen várjuk.

Kiadja a Typotex kiadó, az 1795-ben alapított Magyar
Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Votisky Zsuzsa

Felelős szerkesztő: Néráth Mónika

Műszaki szerkesztő: Pintér Zoltán

Borítóterv: Tóth Norbert

Terjedelem: 33,3 (A/5) ív

Készült a Séd Nyomda Kft. Szekszárdi nyomdájában

Felelős vezető: Katona Szilvia

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	9
--------	---

HOSSZADALMAS BEVEZETÉS:

TIZENKÉT MEGHATÁROZÓ PILLANAT	19
-------------------------------	----

1. 1941: A penicillin	23
2. 1949: A kortizon	35
3. 1950: A sztrepomicin, a dohányzás és Sir Austin Bradford Hill	47
4. 1952: A klórpromazin és a pszichiátria forradalma	73
5. 1952: A koppenhágai gyermekbénulás-járvány és az intenzív osztály születése	85
6. 1955: A nyitott szívűműtét: az utolsó mérföldkő	93
7. 1961: Régi csípő helyett új	111
8. 1963: A veseátültetés	121
9. 1964: A megelőzés diadala: a stroke esete	135
10. 1971: A rák gyógyítása gyermekkorban	145
11. 1978: Az első lombikbébi	163
12. 1984: A helikobakter: a gyomorfekély okozója	181

I. RÉSZ: A FELEMELKEDÉS	191
-------------------------	-----

1. Az orvostudomány fellendülése	193
2. A klinikai tudomány: az orvostudomány új ideológiája	199
3. Új gyógyszerek garmadája	207
4. A technológia diadalai	217
5. A biológia rejtélyei	227

2. RÉSZ: AZ OPTIMIZMUS KORÁNAK VÉGE	233
1. A forradalom megtorpan	235
2. Az új gyógyszerek hét szűk esztendeje	239
3. A technológia kudarcai	245
4. A klinikai tudós mint veszélyeztetett faj	253
3. RÉSZ: A HANYATLÁS	259
1. Az új genetika szép új világa	263
I. A kezdetek	263
II. A géntechnológia	273
III. Az új eugenika	280
IV. A génterápia	286
V. A végkifejlet	290
2. A szociális elmélet csábítása	295
I. A kezdetek	295
II. A szívbetegség felemelkedése és hanyatlása	303
III. A dohányon túl: Sir Richard Doll és a rák „okai”	327
IV. Környezeti ártalmak	331
V. A szegénység és az egészség – állítólagos vérontás	336
VI. A végkifejlet	344
3. A megoldatlan probléma: Újabb kísérlet a biológia rejtélyeinek megértésére	353
4. RÉSZ: FELEMELKEDÉS ÉS HANYATLÁS: OKOK ÉS KÖVETKEZMÉNYEK	359
1. A múlt tanulságai	361
2. A jövő lehetőségei	369
I. FÜGGELÉK: A REUMATOLÓGIA	375
II. FÜGGELÉK: A PSZICHIÁTRIA FARMAKOLÓGIAI FORRADALMA	381
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	389
UTÓSZÓ (<i>Dr. Votisky Péter</i>)	391
HIVATKOZÁSOK	397
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	443
FÉNYKÉPMELLÉKLET	459

Fredericknek és Allegrának ajánlom

A MODERN ORVOSTUDOMÁNY TIZENKÉT MEGHATÁROZÓ PILLANATA

★ „MEGHATÁROZÓ” PILLANAT

- 1935 Szulfonamidok
- 1941 ★ Penicillin
Pap-féle keneteszta a méhnyakrák kimutatására
- 1944 Vesedialízis
- 1946 Általános érzéstelenítés kuráréval
- 1947 Sugárterápia (a lineáris részecskegyorsító)
- 1948 Szemlencse-implantátum szürkehályog gyógyításához
- 1949 ★ Kortizon
- 1950 ★ Felfedezik, hogy a tüdőrákot a dohányzás okozza
A tüdőbaj ellenszere a sztrepomicin és a PAS
- 1952 A koppenhágai gyermekbénulás-járvány és az intenzív osztály megszületése
★ Klórpromazin a skizofrénia kezeléséhez
- 1954 A Zeiss-féle operációs mikroszkóp
- 1955 ★ Nyitott szívűműtét
Gyermekbénulás elleni oltás
- 1956 Kardiopulmonáris újraélesztés
- 1957 VIII. faktor a vérzékenység kezeléséhez
- 1959 A Hopkins-endoszkóp

- 1960 Orális fogamzásgátló tabletta
- 1961 Levodopa a Parkinson-kór kezeléséhez
★ Charnley-féle csípőprotézis
- 1963 ★ Veseátültetés
- 1964 ★ A stroke megelőzése
Szívkoszorúér-bypassműtét
- 1967 Első szívátültetés
- 1969 A Down-szindróma születés előtti megállapítása
- 1970 Újszülött intenzív osztály
Kognitív terápia
- 1971 ★ A gyermekkori rák gyógyítása
- 1973 CT-vizsgálat
- 1978 ★ Első lombikbébi
- 1979 Szívkoszorúér-angioplasztika
- 1984 ★ A helicobakter mint a gyomorfekély okozója
- 1987 Trombolízis a szívinfarktus esetében
- 1996 Hármas terápia az AIDS kezeléséhez
- 1998 Viagra az impotencia kezeléséhez

E L Ő S Z Ó

AMÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÓTA ELTELT ÖTVEN ÉV ORVOSTUDOMÁNYÁNAK története az emberi teljesítmények egyik leglenyűgözőbb korszaka. A betegségek elleni roham olyan döbbenetes sikert hozott, hogy ma már szinte el sem tudjuk képzelni, milyen lehetett az élet 1945-ben, amikor a gyermekbénulás, a torokgyík és a számarköhögés naponta követelt gyermekéleteket, amikor a tuberkulózisnak, a skizofréniának, a reumás arthritisnek és a többi betegségnek nem volt ellenszere, és a nyitott szívűműtét, a szervátültetés és a lombikbébi is ismeretlen fogalom volt. Mindez és egy sor más újdonság felbecsülhetetlen hasznot hozott: megszabadította az embereket a betegség és a korai halál veszélyétől, és megkönnyebbülést jelentett az öregedés krónikus tüneteivel szemben.

Az orvostudomány háború utáni eredményeit elismerik, a mögötte álló eszközökről azonban nem sokat hallottunk. Az elmúlt 2000 évben az orvosok hiába keresték a betegek szenvedését enyhítő varázsszert, amely azután hirtelen, minden átmenet nélkül bukkant elő a kutatólaboratóriumokból, mintha a gyógyszerkutató vegyészek megütötték volna a főnyereményt (mert meg is ütötték). 1945-ben okkal tűnt elérhetetlennek a hõn áhított szervátültetés vagy a rák gyógyítása, hiszen nem találtak megoldást az idegen szövet kilökõdésének vagy a rákos sejtek szelektív elpusztításának biológiai problémájára. Ezt és a többi akadályt mégis elhárították azóta. Az elmúlt ötven év csodálatos szellemi felbolydulása méltó a vizsgálódásra.

Elõször azonban el kellett dönteni, hol kezdjük. A terápia forradalma olyan nagy ívû, hogy átfogó története több kötetet is megtöltene. Nemcsak arról kellett dönteni, hogy mi az, amirõl beszélni kell, és mi az, amit – sajnálattal bár, de – ki kell hagyni, hanem arról is, hogy a pusztán idõrendi ismertetésen túl mit kell részletesebben is bemutatni. Az így született kompromisszum az elõzõ két oldalon látható. A korszak legfontosabb eseményeinek listája azt a tizenkét meghatározó pillanatot tartalmazza, amellyel a megszokottnál szükségszerûen hosszabb bevezetés behatóan foglalkozik.

A válogatás szempontjai nem különösebben lényegesek, néhány témakört azonban könnyű azonosítani: a fertőző betegségek visszaszorulása (a szulfonamidok, a penicillin és a gyermekkori immunizáció); a sebészet egyre szélesebb körű alkalmazása (az operációs mikroszkóp, a szervátültetés és a csípőprotézis); jelentős előrelépések a rák, a szellemi betegségek, a szívbetegségek és a meddőség kezelésében; és a diagnosztikai eszközök fejlődése (az endoszkóp és a CT-vizsgálat).

Ezek az események önmagukban is az emberi teljesítmény rendkívüli történetei, együtt azonban – akárcsak a pointillista festmények pontjai – egységes képpé állnak össze. A történelmi megközelítés jelentősége nem feltétlenül egyértelmű. „Az orvostudomány szinte kizárólag a megrázó újdonságnak hódol” – írja a *Lancet* főszerkesztője, Richard Horton. „Mindig az újszerűsége helyezzük a hangsúlyt [...] a hirtelen és azonnali dolgok korát éljük.” Az „újdonság” keresése nem sok teret hagy a történelemnek, és az orvostudomány jól elboldogul a közvetlen múlt ismerete nélkül. Lehetséges volna, hogy a huszadik századi orvostudomány története csak tudományos jelentőséggel bír, a nyugdíjas orvosok hobbija, gyakorlati jelentősége azonban nincs?

Természetesen én nem így gondolom, hanem T. S. Eliot nyomán – „a történelmi érzék távolról sem áll abban, hogy a múltban csupán a múltat ízleljük, hanem éppen *aktualitását* is” – az a véleményem, hogy a jelent, különösen a jelen problémáit, csak a közelmúlt kontextusában érthetjük meg. És milyen jellegűek a „jelen problémái”? A modern orvostudomány ismertetéséhez meg kell értenünk azt a zavarba ejtő, négyrétgű ellentmondást, amely első látásra összeegyeztethetetlennek tűnik az orvostudomány bámulatos és kétségbevonhatatlan sikerével.

1. ELLENTMONDÁS:

Kiábrándult orvosok

A modern orvostudomány sikere láttán azt hihetnénk, hogy az orvosok különösen elégedettek a pályaválasztásukkal, a közelmúltban készített felmérések azonban rendre azt jelzik, hogy egyre több orvos – különösen a fiatalabbak – fásultak és kiábrándultak. A londoni Policy Studies Institute felmérései alapján folyamatosan nő a pályaválasztásukkal elégedetlen orvosok aránya: 1966-ban a megkérdezettek 14%-a, 1976-ban 26%-a, 1981-ben 44%-a, 1986-ban pedig 58%-a. Az eredményeket nem kell szó szerint értelmezni, az orvosok önmagukkal kapcsolatos kételyei egy sor ok miatt

válhatnak gyakoribbá. Az adatok azonban hiteles – és súlyos – tendenciát jeleznek. A többi szakmától merőben eltérően az orvosi diplomát szerzők egészen a közelmúltig csaknem egytől egyig hivatásuk gyakorlását választották. Ez azonban megváltozott. 1996-ban a frissen végzettek egynegyede nem kívánt az egészségügyben dolgozni, ami megmagyarázza, hogy miért csökken folyamatosan a házi orvosok száma, és hogy a kórházaknak miért okoz nehézséget a fiatal orvosok felvétele. Mi lehet az oka annak, hogy a mai fiatal orvosok sokkal kevésbé elégedettek, mint harminc évvel ezelőtt vagy még korábban végzett társaik? A választ már csak azért is fontos lenne ismernünk, mert aki nem érzi jól magát a hivatásában, abból valószínűleg hiányzik a jó munkához szükséges szenvedély.

2. ELLENTMONDÁS:

Az aggodalmaskodó egészségesek

A modern orvostudomány csillapította a betegségtől és a korai haláltól való félelmet, azt gondolhatnánk tehát, hogy manapság kevésbé aggódunk az egészségünk miatt, mint régen. A tendencia azonban ismét csak ellentéte a vártnak. Az elmúlt harminc évben a pályaválasztásukkal elégedetlen orvosokéval párhuzamosan azoknak az aránya is nőtt, akik aggódnak az egészségük miatt: 10%-ról 50%-ra. Az „aggodalmaskodó egészségesek” – akik egészségesek, de aggodalmaskodnak, hogy talán mégsem azok – jelenségében az a legkülönösebb, hogy nem egyszerűen a kiemelkedően jól élő, de ezzel tisztában nem lévő nyugatiak életének tünete, hanem az orvosoktól származik. Az egészségesek aggódnak, mert folyamatosan és következetesen elhitetik velük, hogy az életükre titkos veszélyek leselkednek. A harminc évvel ezelőtti egyszerű intés – „Ne dohányozz, és tarts mértéket az evésben!” – átalakult minden érzéki öröm, vagyis nemcsak a dohányzás, hanem az evés, az alkoholfogyasztás, a napozás és a szexuális élet elítélésévé. Ráadásul minden évben új „veszélyek” érkeznek, így 1997-ben többek között az alacsony zsírtartalmú tej és a margarin, a számítógépek képernyője, a tetvesedés elleni sampon, a mobiltelefon és így tovább, a brit tisztí főorvos pedig arra figyelmeztetett, hogy napi három bárányborda vagy annak megfelelő mennyiségű hús elfogyasztása növeli a rák kockázatát. Ez az egészséges életmód mániája, vagyis a veszélytelen vagy nem létező fenyegetésekkel összefüggő, orvosoktól származó rögeszme, amelynek kijelentéseit valaha joggal bélyegezték volna sarlatánságnak.

3. ELLENTMONDÁS:

Az alternatív orvoslás szárnyalló népszerűsége

A modern orvostudomány kimutatható sikere és hatékonysága következtében a homeopátiának és a természetgyógyászatnak a perifériára kellett volna szorulnia. Nem így történt. Az Egyesült Államokban többen (425 millióan) látogatják az „alternatív terápiát” nyújtókat, mint a hagyományos orvosokat (388 millió). Mivel az alternatív terápiák hatékonyságát nem ellenőrzik rendszeresen klinikai vizsgálatokkal (ami nem jelenti azt, hogy nem működnek), joggal vetődik fel a kérdés, hogy a közvélemény miért hisz bennük ennyire.

4. ELLENTMONDÁS:

Az egészségügyi ellátás egekbe szökő költségei

Minél többre képes az orvostudomány, annál költségesebbé válik, és ezt tovább súlyosbítja a leginkább rászorultak, vagyis az idősek, számának folyamatos növekedése. Azonban e két tényező egyike sem indokolja az egészségügyre fordított források erőteljes emelkedését. Nagy-Britannia híresen „olcsó és jó” egészségügyi rendszerének költségvetése az elmúlt évtizedben megkétszereződött, az 1988-as 23,5 milliárd fontról 1998-ra 45 milliárd fontra nőtt, ami 21,5 milliárd font emelkedést jelent. Az elmúlt tíz év pénzügyi nagyvonalúsága arra utal, hogy téves lehet az a széles körben elterjedt nézet, miszerint az egészségügyi ellátás problémáinak megoldásához csupán a forrásokat kellene megnövelni.

Összefoglalva tehát: a modern orvostudomány azon négyrétegű ellentmondása szorul magyarázatra, hogy az elmúlt ötven év látványos sikerei miatt jártak ilyen negatív következményekkel. Mi az oka annak, hogy az orvosok szakmailag kevésbé elégedettek, hogy a közvélemény lényegesen jobban aggodódik az egészségéért, hogy terjed az alternatív orvostudomány, és hogy indokolatlanul szárnyalnak az egészségügyi ellátás költségei.

Fontos azonban az arányérzék. Általánosságban az orvosok örömeiket lelik a munkájukban, és általánosságban az emberek is értékelik a modern orvostudomány előnyeit, amint azt bárki igazolhatja, aki a csípőprotézisnek köszönhetően újra képes járni, vagy az antidepresszánsok hatására sokkal vidámabb. Ugyanezt azonban fordítva is megfogalmazhatjuk. Éppen azért

kell magyarázatot találni az ellentmondásokban tükröződő problémákra, mert az orvostudomány sikeres.

Ezek összetett kérdések, és az ellentmondásokra számos magyarázatot találhatunk. A történelem azonban „olyan magaslat, amelyről csak az ember képes látni a kort, amelyben él” (G. K. Chesterton), és az orvostudomány elmúlt ötven évének történelmi magaslatából elképzelhető, hogy a legfontosabb események korábbi kronológiájából kiviláglik egy egységes magyarázat. Az időpontok kritikus tényezők: az 1940-es évektől az 1970-es évekig burjánzanak a fontos újítások, majd határozott hanyatlás következik. Felemelkedésről és hanyatlásról beszélhetünk tehát, és ez adja kezünkbe a kulcsot a modern kor ellentmondásos problémáinak megértéséhez.

Történetünk kezdetén azonban mindez még messze van. Képzeljük el, hogy Európa háborúban vergődik, rengeteg gyermek hal meg számarköhögésben és gyermekbénulásban, az elmeegógyintézetek lakói örülhetnek, ha ugyanaz az orvos egy évig foglalkozik velük, a rák gyógyítása vagy a szervátültetés pedig megvalósíthatatlan álomnak tűnik. Mégis hihetetlen optimizmus van a levegőben. Megkezdődött az orvostudomány virágkora, és a tudomány lehetőségei végtelennek látszanak.